

A Marsigli-féle székely rovásnaptár és más 15. századi kalendáriumok

A legrégebb magyar nyelvű naptárak a 15. század második felére, a 15—16. század fordulójára datálhatók. A négy legrégebbnek nevezhető, körülbelül azonos korú naptár közül három latin betűkkel készült, ezek a Müncheni Kódexben,¹ a Winkler-Kódexben² és Batthyány Boldizsár miscskönyvében³ találhatók. A negyediket székely rovásírással írták, ennek kéziratát a Bolognai Egyetemi Könyvtárban őrzik.⁴

Azt, hogy ma ismerjük ezt a viszonylag korai magyar nyelvemléket, amely egyben a székely rovásírás leghosszabb ismert emléke is, egy olasz grófnak, Luigi Ferdinando Marsiglinak köszönhetjük. Magsigli I. Lipót császár hadmérnökeként jó pár évet töltött Magyarországon a 17. század végén. Neve nem ismeretlen a magyar művelődéstörténettel foglalkozók előtt, hiszen ez a tudós polihisztor számos magyar szempontból értékes följegyzést hagyott hátra Magyarország korabeli életéről. Néprajzi, természet-tudományi, földrajzi megfigyeléseit rajzokkal is illusztrálta.⁵ 1590 végén azt a feladatot kapta, hogy készítsen térképet Erdély szorosairól, ekkor bukkant rá arra a rovásbotra, amelynek jeleit lemásolta, és elküldte bolognai könyvtárába. Az eredeti rovásbot sajnos elveszett, így a székely rovásírás máig ismert legterjedelmesebb emlékét Marsigli kézirata mentette meg.

A kézirat egy naptárt, egy rovásábécét, néhány bibliai nevet és egy erősen romlott szöveget tartalmaz — ez utóbbit eddig nem sikerült értelmezni, talán egy imát rejtenek a jelek. E részek közül talán nem mindegyik volt rajta a rovásboton, paleográfiai és nyelvtörténeti szempontból is külön kell őket kezelnünk. Esetleges különállásukat e szövegrészek datálásánál is szem előtt kell tartanunk. A legszerencsésebb helyzetben azonban éppen a naptári résszel vagyunk: ennek kora viszonylag nagy biztonsággal meghatározható a betűk rovásjellegének, a betűhasználatnak, a naptárban lévő ünnepeknek és a nyelvi jellegzetességek kritériumainak segítségével. Ezeket a kritériumokat alapul véve a rovásnaptár keletkezésének idejét a 15. század második felére, végére tehetjük. Szintén a naptár tartalmából következtethetünk arra, hogy a rovásbotot vagy az ennek alapjául szolgáló latin betűs naptárt ferences szerzetesek készítették.⁶

A rovásnaptárt illetően természetesen nagyon sok kérdést föl lehet tenni. Ebben az előadásban én e naptár funkciójára koncentráltam, és úgy látom, hogy ezzel kapcsolatban két, egymástól nem független kérdés is fölmerülhet: egyrészt, hogy miért rovásírással írták — ez a kérdés összefügg a székely írás használatának, végső soron eredetének kérdésével is; másrészt hogy a rovásnaptárt milyen célokra használhatták.

Ha a rovásnaptárt és a három latinbetűs naptárt egymás mellé állítjuk, azonnal kitűnik, hogy a rovásnaptár nem tartalmazza az ünnepek teljes nevét, a vigliákat és így tovább — fölvetődhet tehát, hogy nem is rovásnaptárról, hanem „rováscsízioról” kell beszélnünk. Annál is inkább, mert a rovásnaptár tartalmaz néhány olyan ünnepet, amelyek neve befejezetlen, egy szótagja hiányzik. Ezért a vizsgálatba bevontam a két legrégebbi magyar nyelvű cszíót is. Ezek közül az egyik eredetileg a Peer-Kódexbe volt kötve, később onnan leválasztották.⁷ A másik egy gyűjteményes kötetből került elő, ezt Melegdi János a 15. század második felére datálta (1918, 136).⁸ Ennek a csíziónak az elnevezése a szakirodalomban nem egységes.⁹ Mivel a csízió anyakódexének bejegyzéseiből arra lehet következtetni, hogy az erdélyi Nagydisznódon, német nevén Heltauban készült, a továbbiakban Nagydisznódi Csízióként fogok rá hivatkozni. Horváth Cyrill szerint, aki a Peer-Kódex csízióját 1921-ben az RMKT-ban kiadta, az a Nagydisznódi Csízióra, de legalábbis azzal azonos forrásra megy vissza.

A rovásnaptár és a latinbetűs naptárak, illetve a két csízió összehasonlításához néhány jellegzetességet vettem alapul, amelyek egyrészt a naptárokat, másrészt a csíziókat jellemzik. A „naptárság” jegyeit a négy naptár közül talán a legkiérleltebbnek nevezhető Müncheni Kódex, a „csízióság” jegyeit pedig a két kézirat magyar nyelvű csízió közül a korábbi, Nagydisznódi Csízió alapján próbáltam fölállítani. Viszonyítási alapul tehát nem az ideális latin nyelvű egyházi naptárt, illetve latin nyelvű Csízió Jánust vettem, hanem ezeknek a rovásnaptárral megközelítőleg azonos korú magyar megjelenését.¹⁰

A „naptárság” jegyei tehát, a Müncheni Kódex naptára alapján:

1. tartalmaz-e aranyszámot,
2. tartalmaz-e vasárnapi betűt,
3. használ-e piros tintát a főünnepek jelölésére,
4. az év 365 napjából hány napon tünteti föl a szentek névünnepét vagy más egyházi ünnepet,
5. hány vigliát illetve oktávát jelöl,
6. hányszor jelöli a szentek névünnepe mellett a szentek titulását, illetve hányszor tartalmaz az ünnep neve mellett pontosabb körülírást (pl. a *Boldogasszony* mellett hogy *Gyertyaszentelő*, *Gyümölcsoltó* stb.).

A „csízióság” jegyei a Nagydisznódi Csízió alapján:

7. az ünnepek helyét az jelzi-e, hogy kezdő szótagjuk hányadik az adott hónapnak szentelt szakaszban,
8. az ünnepek helyének pontos jelölése érdekében sokszor töredékes az ünnep neve, néhány szótagot elhagytak belőle,
9. az ünnepek helyének pontos jelölése érdekében töltelékszótagok kerültek a szövegbe.

Az összevetés eredményét az 1. ábra mutatja, a továbbiakban ehhez szeretnék néhány megjegyzést fűzni. A grafikon az alatta lévő táblázat százalékarányai alapján készült. Amint ez az ábrán is látszik, abban az esetben, ha a kérdésekre csak igen vagy nem válaszokat lehet adni, az igent 100, a nemet 0%-nak vettem. A 4., illetve 5. szemponttal kapcsolatban azt a ki egészítést kell azonban tenni, hogy mivel a négy összehasonlított naptár közül csak a Münchener Kódexnek ismert a teljes anyaga, a többi naptár hiányosan maradt fenn, a jelölt ünnepek, illetve vigíliák és oktavák számát illetően 100%-nak nem 365-öt, hanem a meglévő hónapokban lévő napok számát tekintettem. Ez a Winkler-Kódex esetében, amelyből a január és a december hiányzik 303, a Batthyány-misekönyv esetében, amelynek májusi és júniusi naptárlapja veszett el, 304 volt. A Bolognai Rovásnaptárból is hiányzik ugyan néhány ünnep november végétől—december elejétől, de ezek helyét üresen hagyták, így meglétükre következtetni lehet.

A grafikon és a táblázat azt mutatja, hogy a Bolognai Rovásnaptárra egyik naptár-jegy sem jellemző, azt a minimális feltételt kivéve, hogy az ünnepelt szent nevét tartalmazza. A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy bár a táblázat 5. és 6. oszlopában, azaz a vigíliák, illetve titulusok számát jelölő részben is 0 szerepel, a rovásnaptár is jelöl egy vigíliát, december 24-ét, azaz karácsonyestét; és jelöl egy titulust is, az augusztus 20-i István ünnepen. Ezt a *király* szóval jelzi, azonban nem a szent neve mellett, hanem helyette. Az 1—3., illetve az 5—6., vagyis minden, a csíziókhoz viszonyítva specifikus „naptársági” szempont szerint sokkal közelebb áll a rovásnaptár a csíziókhoz, mint a három korai latinbetűs naptárhoz.

Ugyanakkor, ha az utolsó három szempontot, a csíziókat jellemző tulajdonságokat vesszük figyelembe, akkor azt találjuk, hogy ezek sem jellemzőek a Bolognai Rovásnaptárra. A rovásnaptár az ünnepek helyét, tehát hogy egy-egy ünnep a hónapnak melyik napjára esik, nem az ünnep kezdőszótagjának elhelyezésével jelöli. Az ünnepek egymás közötti távolságának jelzésére az ünnep fölött vonalkákat használtak, pontosabban, ha a rovásbotra gondolunk, akkor helyesebb ezeket — a szó eredeti értelmében — rovatoknak, rovátkáknak nevezni. Minden ünnep fölé annyi vonalat róttak, ahány napra töle a következő ünnep esett.

De nemcsak a 7., hanem a 8. és a 9. szempontból sem nevezhetjük csíziónak a vizsgált emléket. Ezzel a kijelentéssel szemben ellenvetésként felhozható, hogy — mint korábban már említettem — a rovásnaptár néhány egységével kapcsolatban fölmerülhet a gyanú, hogy ezek töredéknevek, és hogy ez a tény esetleg egy csízióból alakítás nyomait őrizné. Ezek az egységek a következők: az *István* név a rovásnaptárban háromszor szerepel, mindig csak egy <š> és egy <t> betű reprezentálja a nevet. A *bódog-asszony* szó hétszer fordul elő, mindig csak öt betűvel, a <bogsn’> jelsorral írva. Ezen kívül hiányzik a rovásnaptárban a *Szilveszter* névnek, amely

a rovásnaptárban *Sülester* alakváltozatban olvasható, a harmadik szótagja. Érdekes tehát ezeket az egységeket tüzetesebben megvizsgálni, annál is inkább, mert föltűnő, hogy csak három egységgel kapcsolatban merülhet föl a tudatos töredékesség gyanúja — ez egy csfízióban nagyon kevés lenne.

A székely rovásírásnak ebben a korai szakaszában az természetes, hogy a magánhangzók jeleit csak bizonyos szabályosságoknak megfelelően, nem mindig írták ki.¹¹ Ugyanígy szabályos, hogy a geminált mássalhangzókat egyetlen és nem megkettőzött betűvel jelölik — mint például a Boldogasszony szóban. Ezek a jelölési sajátosságok tehát nem szorulnak külön magyarázatra. Ami viszont igen, mint ez a 2. ábrán is látszik, hogy a *Szilveszter* név végéről hiányzik az <r> betű. Mivel ez az év utolsó napját jelöli, vagy csak egyetlen szótagnak kellene itt állnia, vagy akár mindhárom is itt lehetne: az egy szótagos rövidítésnek nem lett volna értelme. Valószínűleg egyszerű másolási hiba következtében hiányzik tehát a név utolsó betűje.

Valamivel bonyolultabb a magyarázata a másik két tévesztésnek. A tévedés oka mindkét esetben egy-egy rosszul másolt ligatúra. A székely rovásírásnak talán legjellemzőbb tulajdonsága, hogy amennyiben erre lehetőség van, az egymás mellett álló betűket egy jellé vonja össze. A rovó ügyességén múlt, hogy hol ismerte föl az összevonás lehetőségét, olykor, hogy bravúros rovóképeségeiket megmutassák, még az írás kommunikatív funkcióját is veszélyeztették. Erre két példát is találunk a rovásnaptárban, ezeket a melléklet 3. ábrája mutatja, az egyiket az *Antal*, a másikat az *Albert* névben. Úgy gondolom, az *István* írásmódja is ebbe a sorba tartozik. A név *Están* alakváltozatban olvasható a rovásnaptárban (2. ábra), ennek lejegyzésére csak az <š> és <t> betűt alkalmazták, valószínűleg azért, mert a <t> jelébe, különösen ha ligatúrában áll az <š> betűvel, beleértethető az <n> jele.

Nem ilyen mértékben, de mégis szabálytalan az a ligatúra, amelyet a Boldogasszony szóban létrehoztak. Szabályosan nem lehetne összevonni két mássalhangzójelet, amelyek közé magánhangzót kell olvasni, ez azonban mégis előfordul egy-két esetben a rovásnaptárban is. A szóban a <d> és a <g> betűt vonták össze, az eredmény alig különbözik az egyszerű <g> jeltől. Ez a kis különbség az, amit nem vettek észre, amikor a szót lemásolták.

A csfíziók harmadik jellegzetes tulajdonságának, annak, hogy töltelék-szavak és -szótagok lennének a szövegben, szintén nincs jele a rovásnaptárban.

Mivel a szótagszámlálásnak nem találjuk tehát nyomát a rovásnaptárban, strukturálisan naptárnak kell tekintenünk, funkcióját tekintve viszont csak azt a minimális emlékeztető szerepet tölthette be, mint a csfíziók. Ennek okát lehetne keresni abban, hogy egy nagyon nagy mértékben leegyszerűsített naptárról másolták. Van azonban egy másik lehetőség is, és ez tűnik valószínűbbnek.

A rovásnaptár mintája nem szükségszerűen volt maga is olyan szűkszavú, csak a minimális követelményeknek eleget tevő, mint a rovásnaptár. Az egyszerűsítést az írás technikája követelte meg. A törekvés, hogy minél kevesebb helyet használjanak, és minél kevesebb vonalat kényszerüljenek a fába vésni, a rovásnaptárban ezen kívül is hagyott nyomot. A hellyel és munkával való takarékoskodás különben is a székely rovásírás jellemzője: ezért jött létre a ligatúrák rendszere, és ezért tarthatta meg az írás viszonylag sokáig azt a tulajdonságát — amelyet különben valószínűleg előképétől örökölt —, hogy a magánhangzókat csak akkor írta pléne, ha hosszú hangot jelöltek vagy szó végén álltak, illetve hogy a hosszú mássalhangzókat is csak egyetlen jellel jelölte. Ezt egészítették ki a rovásnaptárban még néhány helykímélő megoldással. Ide tartozik, hogy a szentek neve mellől nemcsak titulusuk hiányzik, hanem a *szent* előtag is; hogy azokon a napokon, amelyekre két, együtt ünnepelt szent neve esik, általában csak az első nevét írták ki (pl. a Fábián és Sebestyén párosból csak a Fábiánt; hogy Mária Magdolna nevének szintén csak első elemét írja ki — fölhasználva, hogy így sem téveszthető össze Szűz Mária egyik ünnepével sem, mert azokat a rovásnaptár következetesen a *Boldogasszony* szóval jelöli, a rövidség kedvéért elhagyva mellőle minden körülírást (a Winkler-Kódex és a Batthyány-misekönyv naptára egyébként szintén a *Boldogasszony* megjelölést használja, de mindig a kellő pontosítással); hogy a *tizenegyezer szűz* kifejezés helyett csak a szentek reprezentánsát, Orsolyát nevezi meg; hogy az *Úr színe változása* ünnepnevet a rövidebb *Úrszíne* alakban tünteti föl. És ezért jelölte egy, teljesen egyértelmű esetben, csak a titulus az ünnepet: Szt. István augusztus 20-i emléknapjánál fontosnak tartották a titulust, a *királyt* is föltüntetni, hogy megkülönböztessék Szt. István protomártír ünnepétől — az egyszerűsítésnek is eleget téve azonban itt magát a nevet hagyták el.

Ez a föltűnő fukarkodás a hellyel és a munkával némi segítséget nyújt a rovásnaptár funkciójával kapcsolatos első kérdés megválaszolásában. Emlekeztetőül: az egyik kérdés az volt, hogy miért rovásírással írták ezt a naptárt. Erre két lehetséges válasz adható, attól függően, hogy milyen álláspontot foglalunk el a székely rovásírás történetét illetően. Az egyik — az általános elterjedt — álláspont szerint a 15. században, sőt még később is, normálisnak nevezhető a székely rovásírás használata, még akkor is, ha ez a használat nem volt különösebben kiterjedt. A másik vélemény szerint ekkorra tehető a székely rovásírás egyik reneszánsza, ekkor élesztették újjá tudós emberek, akiknek fölkeltette figyelmét a jól ismert latintól eltérő, ellenben a héberhez — legalábbis az írás irányát tekintve — hasonló írás. Ez utóbbi véleménynek további két leágazása ismeretes, az egyik szerint valóban újjáélesztés történt, tehát korábban természetesen is használták ezt az írást (Róna-Tas 1985–86). Mások szerint viszont a székely rovásírást nem átalakították vagy kifejlesztették egy korábbi, folyamatosan használt írás

rendszerből, hanem egy jóval korábban létezett írás alapján alakították ki, saját előzmények, belső történet nélkül (Püspöki Nagy 1984). Az első álláspont, tehát hogy a 15. században még föllelhető az írás természetes használata, a második álláspontnak csak az egyik ágát zárja ki, hiszen létezhetett egyszerre természetes használat és tudós fölélesztés, ha ennek a fölélesztésnek éppen a természetes használat volt az alapja. A rovásnaptár legjellegzetesebb vonásai, a szűkszavúság, a minél jobb helykihasználásra való törekvés együtt azzal, hogy ez a székely rovásírás egyetlen emléke, amelyben még valami szabályosság figyelhető meg a magánhangzók jelölésében, valamint a ligatúrák nagy száma azt valószínűsítik, hogy a rovásnaptárt nem „újjáélesztők”, hanem az írás hagyományait jól ismerő emberek készítették. Ez egyben megerősíti azt a föltételezést, hogy a rovásbot készítésének korában a székely rovásírás még nem számított kuriózumnak.

A második kérdésre, hogy milyen célokra használták ezt a naptárt, ezzel összeillő választ adhatunk: a rovásnaptár nem volt alkalmas arra, hogy egyszerű emlékeztetőnél több legyen, az még csak föl sem merülhet, hogy egyházi célokra használták. Vagy azokat szolgálta tehát, akiknek mellette egy másik, latin betűs — akár magyar, akár latin nyelvű — naptár is rendelkezésére állt, amelyből a rovásnaptárból hiányzó ismereteket pótolhatták, vagy azok, akiknek nem is volt szükségük több információra, mint amit a rovásnaptár nyújtott. A magyar művelődéstörténet szempontjából e két alternatívának megfelelően két lehetséges adalékkal szolgál a Bolognai Rovásemlék naptára. Amennyiben szerzetesek használták, egyértelműen jelzi, hogy az eredetileg idegen eredetű szerzetesi kultúra egy jellegzetesen magyar elemmel, a rovásírás használatával gazdagodott. Amennyiben pásztorok voltak a rovásnaptár készítői és használói, a rovásnaptár arra példa, hogy az eredetileg latin—keresztény kultúrához tartozó elemek magyar, még pontosabban ebben az esetben székely világi használatba kerültek.

Jegyzetek

- 1 Legutóbb Nyíri Antal adta ki 1971-ben, 1466-ból, esetleg valamivel korábbirol származik, vö. Szily 1903.
- 2 Az emléket többször is kiadták, legutóbb Pusztai István (1988). A naptár anyakódexe 1506-ból származik, de mivel ebben az évben a vasárnapi betű nem a naptárban megjelent A volt, hanem a D., a naptár valamivel korábbi, illetve néhány évvel későbbi lehet, vö. Pusztai 1988, 24.
- 3 1895-ben adta ki Zolnai Gyula. A naptárt Zolnai 1489-re datálja.
- 4 Az emléket először Sebestyén adta ki 1915-ben, majd Forrai Sándor foglalkozott vele részletesebben (1985), az ő kiadása azonban gyengébb minőségű, mint a Sebestyéné. Legutóbbi kiadása 1991-ben jelent meg (Sándor 1991).

- 5 Marsigli életrajzát Beliczay Jónás fordította magyarra (1881); műveinek katalógusát Frati készítette el (1928). Magyar vonatkozású műveit Veress Endre ismertette (1906) ugyanúgy, ahogy az olasz tudósról halálának 200. évfordulóján megjelent tanulmányokat is (1930). Erdélyre vonatkozó kézíratait Gianola vette számba (1931). Legutóbb Herceg Gyula írt Marsigli és Magyarország kapcsolatáról (1982).
- 6 Részletesebben ld. Sándor 1991.
- 7 Kiadása: Horváth 1921, 463–467.
- 8 A csíziót Melegdi kiadta 1918-ban, kiadását Szentjóbi javította ugyanabban az évben.
- 9 A csízió elnevezése Sziládynál *Versbe szedett naptár* (1877, 223–224, 381), de ő a Peer-Kódex naptárát is így nevezi (1880, 367–368, 487–488). Melegdi viszont csak a Peer-Kódex csízióját nevezi így (1918). Jakab Eleknél *Nagy-Enyedi Töredék a XVI-ik század elejéről* (1881, 37–41), Szentjóbinál az *Akadémiai Kódex csíziója* (1918), Melegdinél *15. század végi csízió* (1918), Horváth Jánosnál szintén *Versbe szedett naptár* (1918), Horváth Cyrillnél pedig a *Thuróczi-Kódex csíziója* (1921).
- 10 Művelődéstörténeti szempontból érdemes lenne összevetni a latin nyelvű naptár, illetve csízió „ideált” a magyar nyelvűvel, úgy gondolom azonban, hogy ehhez egyrészt nagyon kevés a rendelkezésünkre álló anyag, másrészt ennek az előadásnak a keretében nem is lenne rá mód.
- 11 A székely rovásírás korai szakaszában a magánhangzókat csak akkor írták pléne, ha szó végén álltak, vagy ha hosszúak voltak.

Idézett művek jegyzéke

Beliczay J.

1881. *Marsigli élete és munkái*. Értekezések a Történettudományi osztály köréből 1881/9 f. Bp.

Forrai S.

1985. *Küskarácsonról Sülvester estig*. Bp.

Frati, L.

1928. *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella biblioteca universitaria di Bologna*. Firenze.

Gianola, A.

1931. *Marsili Alajos Ferdinánd és Erdély*. Ford. Gauder Andor. Erdélyi Múzeum, 36, 156–169.

Herceg, Gy.

1982. *L'atobiografia di F. Marsili e l'Ungheria*. In: *Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo*. Szerk. Köpeczy B. és Sárközy P. Bp. 65–83.

Horváth C.

1921. *Középkori magyar verseink*. (RMKT I²). Bp.

Horváth J.

1918. *Ősi nyolcas szerkezetek időrendje*. Magyar Nyelv 14, 49–53.

Jakab E.

1881. *A kalendáriumnak történeti és politikai tekintetben*. Értekezések a történettudomány köréből 9/4. Bp.

Melegdi J.

1918. *A legrégibb magyar csízió*. Magyar Nyelv 14, 133–139.

Nyíri A.

1971. *A Münchener-Kódex 1466-ból*. Bp.

Pusztai I.

1988. *Winkler-Kódex 1506. A nyelvemlék hasonmása, betűhű átírata és latin megfelelői.* Codices Hungarici IX. Bp.

Püspöki Nagy P.

1984. A „rovásírás” írástani helye és szerepe a magyar művelődés történetében. In: *A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181—1981.* 1. Szerk. Kállay I. (Magyar Herold. Forrásközlő, családtörténeti és címertani évkönyv. Nr. 1.) Bp.

Róna-Tas A.

1985—86. *A magyar rovásírás és a Mátyás-kori humanizmus.* Néprajz és Nyelvtudomány, 173—179.

Sándor K.

1991. *A Bolognai Rovásemlék.* (Magyar Őstörténeti Könyvtár 2.) Szeged.

Sebestyén Gy.

1915. *A magyar rovásírás hiteles emlékei.* Bp.

Szentjóbi S.

1918. *A legrégebb magyar csízió.* Magyar Nyelv 14, 184—187.

Szilády Á.

1877. *Középkori magyar költői maradványok.* (RMKT I.) Bp.

1880. *XVI. századbeli magyar költők művei.* (RMKT II.) Bp.

Szily K.

1907. *A Münchener Codex kora.* Magyar Nyelv 3, 201—207.

Veress E.

1906. *A bolognai Marsili-iratok magyar vonatkozásai.* Magyar Könyvszemle 14, 109—130, 211—231.

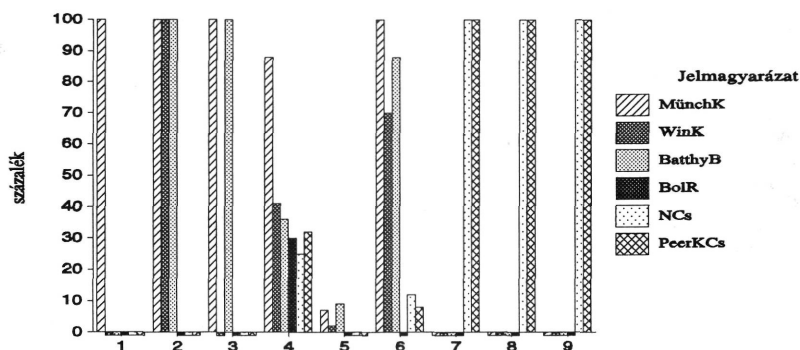
1930. *A Marsili-centenárium kiadványok magyar vonatkozásai.* Magyar Könyvszemle 27, 264—269.

Zolnai Gy.

1895. *A Batthyány-misekönyv magyar naptára és lapszéli jegyzetei.* Magyar Könyvszemle 3, 106—116.

1. ÁBRA

15. SZÁZAD VÉGI MAGYAR NAPTÁRAK ÉS CSÍZÍÓK

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Müncheni Kódex	100	100	100	88	7	100	0	0	0
Winkler-Kódex	0	100	0	41	2	70	0	0	0
Baththy-misekönyv	0	100	100	36	9	88	0	0	0
Bolognai Rovásnaptár	0	0	0	30	0	0	0	0	0
Nagydisznódi Csízió	0	0	0	25	0	12	100	100	100
Peer-Kódex Csíziója	0	0	0	32	0	8	100	100	100

Az X tengely és a táblázat számainak jelentése:

1. tartalmaz-e aranszámot (igen = 100%)
2. tartalmaz-e vasárnapi betűt (igen = 100%)
3. használ-e piros tintát a főünnepek jelölésére (igen = 100%)
4. az év hány napjára jelöl ünnepet (365 = 100%)
5. hány napon jelzi valamely ünnep vigíliáját illetve oktaváját (365 = 100%)
6. hányszor jelzi a szent titulusát (a jelölt ünnepek száma = 100%)
7. az ünnep kezdőszótagja jelzi az ünnep helyét (igen = 100%)
8. az ünnepevek a 7. pontnak megfelelően lehetnek töredékesek (igen = 100%)
9. a 7. pontnak megfelelően főleges szótagokat is tartalmaz (igen = 100%)

(A Winkler-Kódex és a Baththy-misekönyv naptárából hiányzik két-két hónap, ezért ezek 3. és 4. pontbeli értékének kiszámolásakor a 100% 303 illetve 304 volt.)

2. ÁBRA

NÉV	OLVASA-TA	ROVÁS-JELEK	TRANSZ-LITERÁCIÓ	MAGYARÁZAT
Szilveszter	<i>Sülester</i>	YΛΛXΛ	<šülšt>	(másolási hiba miatt) hiányzik az / <r> betű
István	<i>Están</i>	YΛ vagy YΛ	<št> vagy <št>	az >YΛ<št> jelsor egy ligatúrával és egy önálló betűvel írva >YΛ<št>n lenne, ezt a két jelet egy további ligatúrába összevonva YΛ <št>n.
Boldog-asszony	<i>Bódog-asszony</i>	D ΛX	<bogsn'>	a Λ <g> + † <d> → Λ <dg> ligatúra helyett csak Λ <g> áll ezen a helyen

3. ÁBRA

NÉV	OLVASATA	LIGATÚRA	A LIGATÚRÁT ALKOTÓ BETŰK
Albert	<i>Albe(r)t</i>	YΛX	† <a> + Λ <l> + X + Y <t>
Antal	<i>Antal</i>	YΛX	Y <nt> + Λ <l>

**Régi és új peregrináció
Magyarok külföldön,
külföldiek Magyarországon**

I.

Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság—Scriptum Kft.
Budapest—Szeged
1993

Szerkesztette:
Békési Imre
Jankovics József
Kósa László
Nyerges Judit

ISBN 963 481 923 0
ISBN 963 481 926 5 (A három kötet együtt)

Megjelent
a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
a Magyar Könyv Alapítvány,
a Nemzeti Propaganda Alap,
a Juhász Gyula Alapítvány
és a Táncsics Mihály Alapítvány
támogatásával.

TARTALOMJEGYZÉK

I.

**Eszmék és technikák áramlása Európából Magyarországra —
Magyarországról Európába (gazdasági, társadalmi folyamatok,
politikai mozgalmak, szellemi áramlatok kölcsönhatásai)**

Árpás Károly: Adalékok a magyar—észti irodalmi kapcsolatok történetéhez	3
Sz. Bakró-Nagy Marianne: Róheim Géza és az uráli folklór	9
Brandt, Juliane: Ungarn in Gedichten jüngerer DDR-Autoren	20
Bur Márta: A bolgárok magyarságképe a XIX. századi sajtó tükrében (1848—1877)	29
Cygielska, Elżbieta: Lengyel—magyar irodalmi szecesszió	36
Dienes Erzsébet: Középkori külföldi kapcsolataink az Érdy-kódex legendáinak tükrében	43
Fenyő István: A polgárosodás eszmevilága a magyar centralisták útirajzaiban	49
Gorizontova, Anna V.: Pénzbüntetési rendszerek Szent István törvényeiben és a koraközépkori germán jogban	56
Guszarova, Tatjana: Az európai államok rendszere és Magyarország a XVII. század első felében	61
Havanova, Olga: A francia felvilágosodás eszméinek hatása a magyar társadalmi gondolkodásra (Kísérlet a politikai programok összehasonlítására)	65
Hegyes Angelina: Az ukrán szépirodalom magyarra fordításának alapelvei (Olesz Honcsár művei alapján)	70
Höpp, Karin Beate: The Reception of the Works of Tibor Déry in Britain	74
Husová, Marcella: A magyar „realitások” cseh szemszögből. Adalékok a magyar irodalom csehországi fogadtatásához az 1890-es években	79
Imerlisvili, Vano: Magyarok Grúziában és grúzok Magyarországon ..	85
Jakócs Dániel: Kossuth Lajos és a bulgáriai konföderációs tervek a századfordulón	89
Kádár Judit: A magyar irodalmi nacionalizmus és angol visszhangja a tizenkilencedik században	95
Kárpáti, Paul: Fejezet a berlini magyar műfordítástörténetből: Bruno Heilig életútja és műfordítói pályája	102

VI

Keserü Katalin: Az angol tradicionalista (organikus) modernizmus útjai Magyarországon a századforduló művészetének tükrében ...	110
Kiszeleva, Nonna: Radikalnaja partija v godü pervoj mirovoj vojnü ..	119
Komáromi Sándor: Vezérek és költők. Stefan George hatása Szabó Lőrinc és a kortársak pályájára	126
Kordé Zoltán: A székelység a tatárjárás előtti oklevelekben	134
Kosztolnyik Zoltán: Did the Curia Intervene in the Struggle for the Hungarian Throne during the 1290s?	140
Kőhegyi Mihály: Adatok Baja 14—17. századi egyháztörténetéhez	159
Körmendy Kinga: A jogtudó magyar értelmiség és a Curia Romana a XVI. század elején	170
Lengyel András: Bibó és Szent-Györgyi vitája a tudományos intézményrendszer válságáról	176
K. Lengyel Zsolt: Von der Alternative zum Kompromiß. Zur Entstehungsgeschichte des Transsilvanismus 1919/1920	186
Lőrinczy Huba: Ambrus Zoltán és Ernest Renan. Adalékok egy rajongás természetrajzához	194
Marczell Péter: A könyvtáros Csoma göttingeni modellje	202
Maszlennikova, Jelena: A „Nyugat” első nemzedéke és a XX. századi európai irodalom. Gondolatok a mythos-problematikáról	214
Megela, Ivan P.: Sztripszky Hiador a 19. század végi, 20. század eleji magyar—ukrán kulturális kapcsolatok tükrében.....	218
Mészáros János: Megjegyzések a magyar és a cseh avantgárd líra tipológiai összehasonlításához	226
Mezei Márta: Az utazás kronotoposza a 19. század elejének útirajzaiban	231
Najdenova, Jonka: Magyar adalékok a bánáti bolgár időszaki sajtóban (1867—1920)	238
Norvik, Piret: Estnisch—ungarische Kulturbeziehungen in den Jahren 1869—1918	246
Nyyssönen, Heino: Hungarian Coalition Government of 1945—1947 in Non-Hungarian Literature and some Research Problems — A Finnish Viewpoint	253
Petrova, Liana: A Kossuth-emigráció hatása a bolgár színházművészetre	259
Petrovics István: A korai magyar városfejlődés és az idegen jog.....	264
Pražák, Richard—Deák Eszter: Berchtold Zsigmond és a magyarok ..	271
Puskas, Andrej.: Problemü novejszej isztorii Vengrii i isztoriografii Szovetszkogo Szozjuza	276
Rákos Péter: Az újabbkori peregrináció skálája és egy sajátosan cseh—szlovák—magyar példája	282
Ratzky Rita: A francia romantika ismerete Petőfi magánéleti lírájában	288
Ruspanti, Roberto: Három képzeletbeli utazás	301

A. Sajti Enikő: Egy kisebbség szervezkedésének lehetőségei és korlátai. A jugoszláviai magyarság 1918—1929	317
Sándor Klára: A Marsigli-féle székely rovásnaptár és más 15. századi kalendáriumok	322
Sieroszewski Andrzej: Benyovszky Móric — az irodalmi peregrináció példája	332
Szabó Ferenc: Az első világháború hatása a népi életszemléletre.....	339
Szabó Ferenc S. J.: Pázmány Péter, az európai szellemáramlatok közvetítője. Az Opera Omnia Pázmány életművében	347
N. Szabó József: Magyar kultúra — világkultúra. Magyarország kulturális és tudományos kapcsolatai a politikai pluralizmus idején, 1945—1946	363
Szaladze Manana: Egy georgiai (grúz) regény magyar hőse.....	374
Szegfű László: Idegenek, külföldiek Magyarországon a pogánylázadások korában	378
Szendrey, Thomas: The Origin and Development of Christian Democracy in Hungary: the Role of Alexander Giesswein, Writer, Social Reformer and Scholar: 1856—1923.....	387
Szőke György: Magyarok Szolzszenyicinnél — Szolzszenyicin a magyaroknál	396
Sztikalin, Alekszandr.: Ideologicseskaja i kulturnaja ekspanszija sztalinizma v Vengrii (vtoraja polovina 1940-h — pervaja polovina 1950-h gg)	400
Szuvizsenko, Leonyid: H. G. Wells „William Clissold világa” című regényének fogadtatása Magyarországon	422
M. Takács Lajos: Az utóbbi két évezed magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól	428
Tatár Mária Magdolna: Bjørnstjerne Bjørnson és szlovák informátorai: mi történt Csernován?	432
Thomka Beáta: Rokon jelenségek az elmúlt évtizedek magyar és jugoszláviai prózájában	443
Tomiš, Karol: Emigráns magyar írók Csehszlovákiában 1919 után.....	447
Újfalusi Németh Jenő: Az Essay on Mantól az Ágis tragédiájáig. Egy ideológia transzformációja	452
Várhelyi Ilona: Magyar irodalmi kapcsolatok nyomai a Finn Irodalmi Társaság archívumában	462
Vinnai Győző: Magyar—jugoszláv kapcsolatok alakulása 1920—1926 között.....	466
Vizekety András: A Domonkos rend tudományközvetítő szerepe Magyarországon a 13—14. században	473
Zseliczky Béla: A magyar és szovjet társadalmi élet főbb eszmei és reálpolitikai kölcsönhatásai (a magyar demokratizálódási törekvések szempontjából)	480

A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson
— Szeged, 1991. augusztus 12—16. —
elhangzott előadások